

Patrologia

W ostatnich latach w publikacjach na tematy patrologiczne zwraca się szczególną uwagę na wielką postać Origenesa. Omawianiu jego działalności naukowej poświęca się nie tylko większe lub mniejsze artykuły i rozprawy, lecz nawet całe dzieła. Wznawia się również — z krytycznym opracowaniem — wydawanie jego pism bądź to w języku greckim, bądź też łacińskim w braku oryginału greckiego (np. *Sources chrétiennes*, nr. 7, 16, 29, 37, 67, 71, 87). Drugim, podobnie często, omawianym autorem jest św. Augustyn, trzecim św. Ambroży. Ojcowie ci wchodzić na nowo na warsztaty patrologów — i nie tylko patrologów: ze względu na doniosłe swoje koncepcje eklezjologiczne stanowiące wspólną płaszczyznę w pracach ekumenicznych teologów różnych Kościołów. Zwraca się też ostatnio większą uwagę — może pod wpływem Afanassieffa na swoiste ujęcie problematyki eklezjologicznej przez św. Cypriana. Ten posoborowy aspekt nie ominął wielkiego Tertuliana, Klemensa Aleksandryjskiego, św. Justyna i św. Ireneusza: pisarzy, którzy zajmowali się życiem łaski i zagadnieniem grzechu. Inni Ojcowie i Pisarze Kościoła obecnie zwracają na siebie mniejszą uwagę, lub nawet całkowicie są w zapomnieniu. Poniższe sprawozdanie wskazuje jakimi zagadnieniami u jakich autorów patrystycznych zajmowano się ostatnio w czterech czasopismach.

A. *Bulletin de littérature ecclésiastique*, publié par l'Institut Catholique de Toulouse 1966: w swych czterech numerach zawiera trzy interesujące, aczkolwiek niedługie, artykuły.

1. Henri R o n d e t SJ, *Le péché original dans la tradition: Tertulien, Clément, Origène*. Nr 2, str. 115—148.

Rozprawa ta jest gruntownie opracowana. Imponuje nie tylko obfitym cytowaniem materiału źródłowego, lecz — i przede wszystkim — dogłębną jego analizą. Autor podkreśla, omawiając najpierw Tertuliana, że według tego Pisarza konsekwencją grzechu jest śmierć, a śmierć — to wiekuiste rozłączenie się duszy z Bogiem, na wzór śmierci cielesnej, kiedy dusza rozdziela się z ciałem. Opracowując pogląd Klemensa Aleksandryjskiego na grzech pierworodny — autor dopatruje się w Filonie Aleksandryjskim prekursora klemensowej koncepcji grzechu. Najwięcej — oczywiście — miejsca i uwagi poświęca autor przedstawieniu poglądu Origenesa na istotę grzechu, a w szczególności grzechu pierworodnego. H. Rondet wykazuje, że każdy z trzech omawianych przez niego pisarzy starożytności chrześcijańskiej wyraża się o grzechu pierworodnym na swój sposób, uwypuklając bądź to stronę prawną (Tertulian) bądź ascetyczną (Origenes) czy mistyczną (Klemens). Pod koniec artykułu autor stwierdza, że ani nazbyt literalny sposób pojmowania przez Tertuliana ani — aż za bardzo — dyskusyjne stanowisko Origenesa nie zostały podjęte w dalszym rozwoju doktryny katolickiej odnośnie zagadnienia grzechu pierworodnego, aczkolwiek wykorzystano i ich osiągnięcia. W następnym wieku — św. Augustyn i św. Ambroży sięgnęli do wcześniejszej myśli św. Ireneusza i ją uczynili podwaliną swego ujęcia grzechu pierworodnego.

2. E. Boulerand; *Denys d'Alexandrie et Arius*. Nr. 3, str. 161—169.

Autor na samym początku swego artykułu zastanawia się nad relacją HE VI 44, 1 i 46, 1—5 o Listach biskupa Dionizego aleksandryjskiego: czy treść tych listów podana, lub tylko wzmiankowana a nawet przypuszczalna, odnosi się do błędów antytrynitarnych, na podłożu których wyrósł potem arianizm? E. Boulerand poddaje gruntownej analizie tekst HE VII 6: jest to List Dionizego Aleksandryjskiego *O chrzcie* do papieża Ksystosa napisany na prośbę diakona, przyszłego papieża, Dionizego Rzymskiego. W liście tym podana jest wiadomość o nowopowstałym w Ptolemaidzie błędzie Sabelliosa, rozszerzającym się w Rzymie. Autor wyraża przekonanie, że tutaj są pierwsze ślady genezy arianizmu.

3. R. Desjardin; *Le Christ „sponsus“ et l'Eglise „sponsa“ chez saint Augustin*. Nr. 4, str. 241—256.

Krótki artykuł R. Desjardina jest w głównej mierze analizą wyrażen „sponsus“ i „sponsa“. Na samym początku podana jest gruntowna etymologia tych wyrażen. Autor nie pomija przy tym ani CIC can. 1020, 2 ani egzegezy Mt 25, 6 (oblubieniec w przypowieści o mądrych i głupich pannach). Następnie porusza naukę o małżeństwie, zaślubinach i narzeczeństwie w prawodawstwie rzymskim i w dziełach Ojców Kościoła, przy tym szczególnie uwzględnia Tertuliana. W oparciu o pisma św. Augustyna omawia sprawę dopełnienia małżeństwa i wyrażenia nań zgody. Zwraca uwagę na to, że małżeństwo chrześcijańskie zawsze było pojmowane jako oficjalne, wobec całej społeczności chrześcijańskiej, związanie się dwojga osób, przy czym zawsze było nieodzowne błogosławieństwo kapłańskie. Po przeanalizowaniu tych tekstów i ustaleniu treści zawartej w wyrażeniach „sponsus“ i „sponsa“ autor bardzo krótko podejmuje właściwy temat. Wykazuje, że — według św. Augustyna — na podobieństwo nierozzerwalnego związku małżeńskiego istnieje nierozwiązalny, aż na wieki, związek Chrystusa z Kościołem: jeden bez drugiego istnieć nie może.

B. *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, 1966, nr. 1, str. 176—195. Periodyk ten, między innymi, zawiera niezmiernie interesujący artykuł z zakresu patrologii, napisany na wskroś w duchu posoborowym:

E. Bevenot: *Episcopat et Primauté chez S. Cyprien*. Problem, jaki autor pragnie omówić, a następnie dać jego rozwiązanie, jest postawiony we wstępie — bardzo krótkim — niezmiernie frapująco. Bevenot zastanawia się bowiem: czy można w ogóle mówić o ekumenizmie u św. Cypriana autora słynnej formuły *extra Ecclesiam nulla salus*? Wydaje się, że zdanie to jak najbardziej nie sprzyja ekumenizmowi i jest wyrazem ciasnoty. Następnie: gdy często wielu teologów podkreśla wybitne stanowisko św. Cypriana w rozwoju doktryny o prymacie, to jak należy rozumieć, że tenże św. Cyprian raczej sprzeciwiał się papieżowi Stefanowi w swym słynnym z nim sporze? (Bevenot, rozwijając to

zagadnienie, inaczej podchodzi do tej sprawy niż Afanassieff w swej koncepcji eklezjologii uniwersalnej opierającej się na pismach św. Cypriana) I wreszcie: św. Cyprian jest autorem dziełka *De unitate Ecclesiae*, a jednocześnie nie chce się zgodzić ze stanowiskiem biskupa Rzymu, a wobec tego jak to należy rozumieć? Po takim postawieniu problemu — autor najpierw omawia kolegialność biskupią, twierdząc, że św. Cyprian jest głównym i bezsprzecznym jej świadkiem. Jeżeli zaś chodzi o pojęcie prymatu według św. Cypriana — to św. Cyprian inaczej prymat ten pojmował, w innym niż my znaczeniu. Według tego Ojca Kościoła prymat polega na *concordia sacerdotum*. I dopiero z tego punktu Bevenot ujmuje i omawia relację między episkopatem a prymatem w koncepcji św. Cypriana.

C. *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, 1965, nr. 4, str. 439—497. Czasopismo to użycza obszernie miejsca następującej rozprawie patrologicznej:

Edvard B a e r t O P, *Le thème de la vision de Dieu chez S. Justin, Clément d'Alexandrie et S. Grégoire de Nysse*.

Pogląd św. Justyna jest przedstawiony po uprzednim scharakteryzowaniu stanowiska platonizmu w tej sprawie, ponieważ — jak wiadomo — św. Justyn swoje ujęcie wizji Boga zawdzięczał platonizmowi, z którego się nawrócił na chrześcijaństwo. Omawiając pogląd Klemensa Aleksandryjskiego autor zwraca uwagę, że Pisarz ten działając w aleksandryjskim środowisku hellenistycznym i obznajomionym, aż nadto, z problematyką gnostycką, a jednocześnie wypracowując w *Stromateis* obraz ortodoksyjnego gnostyka, musiał zająć odpowiednie stanowisko wobec sprawy oglądu Boga (wizji), szeroko omawianej wśród aleksandryjskich walentynian (właśnie walentynianie pierwsi powoływali się na Mt 5, 8: *Błogostawieni czystego serca, albowiem oni Boga oglądać będą*, i na Mt 18, 10: *Aniołowie ich w niebiesiech patrzą nieustannie na oblicze Ojca mego, który jest w niebie*). I wreszcie autor charakteryzuje pogląd św. Grzegorza z Nyssy — oparty na platonizmie: wizja Boga oznacza powrót do stanu pierwotnego poprzez oczyszczenie z pozbycie się grzechów

D. *Revue d'histoire ecclésiastique*, 1966, nr 1, str. 44—76. Czasopismo to, skądinąd ogromnie obszerne i poświęcone również historii literatury starochrześcijańskiej, podało w ubiegłym roku zaledwie jeden artykuł patrologiczny omawiający stosunek wzajemny dwóch utworów patrystycznych. Autorem tego artykułu porównawczego, o mniejszej wadze, jest.

Adalbert de Vogue, *La règle du maître et les dialogues du S. Grégoire...* Artykuł nie porusza żadnych węzłowych współczesnych zagadnień.

Ks. Tadeusz Alfred Zajkowski